

Inhoudelijk kader voor de bezoeken

Lesproject Hollandse Waterlinies

Inleiding

De Hollandse Waterlinies zijn al jaren het grootste geheim van Nederland. Bijna twee eeuwen lang was het een onneembare barrière voor de vijand. Na de Tweede Wereldoorlog verloor de waterlinie zijn functie en raakte in vergetelheid. De afgelopen 25 jaar ontwakten de waterlinies steeds meer en is er van alles te ontdekken!

In dit project leren de kinderen het waterlinielandschap lezen en de bijzondere verhalen kennen. Ze ontdekken dat de Hollandse Waterlinies een slimme uitvinding zijn met water als bondgenoot. Ook leren ze wat UNESCO Werelderfgoed is en waarom Hollandse Waterlinies Werelderfgoed zijn.

Algemene informatie lesproject

Het lesproject bestaat uit vier lessen en is ontwikkeld voor de groepen 6 en 7 van het basisonderwijs.

De eerste twee lessen worden gegeven door de groepsleerkracht in de eigen klas. Tijdens deze lessen draait het om inspiratie en onderzoek. De kinderen ontdekken wat Hollandse Waterlinies zijn, dichtbij hun eigen belevingswereld. De nieuwsgierigheid van de kinderen wordt geprikkeld, naar de waterlinies en wat hiervan nog te zien is in hun eigen omgeving. Tijdens de derde les gaan de leerlingen op bezoek bij een fort of slot bij hen in de buurt. Daar ontdekken ze de waterlinie met al hun zintuigen! Ook ontdekken ze de unieke verhalen die bij deze plek horen. De vierde les wordt door de groepsleerkracht gegeven in de eigen klas en is een terug- en vooruitblik op Hollandse Waterlinies en UNESCO Werelderfgoed.

De vier lessen zijn digitaal vormgegeven. Via deze link ga je naar het digitale lesmateriaal:
<https://kunstcentraal.nl/projecten/hollandse-waterlinies>.

Het lesmateriaal staat in de online omgeving van Landschap Erfgoed Utrecht en Kunst Centraal. Na de pilot in schooljaar 2023-2024 wordt het lesmateriaal in een eigen online omgeving gezet, in de huisstijl Hollandse Waterlinies.

Lessenoverzicht

Les 1 Nederland Waterland	Les 2 Unieke uitvinding	Les 3 Bezoek de waterlinie	Les 4 Beschermen voor later
<p>Door eigen leerkracht Duur: 45 minuten</p> <p>Lesdoelen: * Leerlingen oefenen in het kijken en interpreteren van beelden. * Leerlingen oefenen in het gebruik van kaarten. * Leerlingen ontdekken wat beschermen (voor hen) betekent.</p>	<p>Door eigen leerkracht Duur: 45 minuten</p> <p>Lesdoelen: * Leerlingen weten wat Hollandse Waterlinies zijn en hoe de waterlinie functioneerde als verdedigingswerk. * Leerlingen ontdekken wat er allemaal verscholen ligt in het landschap van de waterlinie.</p>	<p>Door vrijwilliger/educator waterlinielocatie Duur: 60-90 minuten</p> <p>Lesdoelen: * Leerlingen ontdekken de waterlinie met al hun zintuigen. * Leerlingen ontdekken hoe het leven vroeger was op het fort of slot. * Leerlingen ontdekken hoe deze plek ons land</p>	<p>Door eigen leerkracht Duur: 45 minuten</p> <p>Lesdoelen: * Leerlingen reflecteren op het bezoek. * Leerlingen ontdekken meer over UNESCO Werelderfgoed. * Leerlingen helpen mee het verhaal over de waterlinie door te vertellen.</p>

		<p>en de soldaten die er leefden beschermd en welke functie het had binnen het verdedigingswerk Hollandse Waterlinies. * Zo ontdekken leerlingen het bijzondere en unieke verhaal van deze plek.</p>	
--	--	--	--

Informatie les 3: bezoeken

We maken nog een overzichtspagina voor de scholen van alle waterlinie locaties die een bezoek verzorgen voor het lespakket Hollandse Waterlinies. Hier is tzt meer informatie te vinden over het programma van de bezoeken (per locatie), praktische informatie (parkeren, route, verzamelplek, kledingadvies etc.) en de kosten. Waarschijnlijk wordt er per provincie een andere overzichtspagina gemaakt. Op deze pagina is ook meer informatie te vinden over de culturele partners (cultuurhuizen, bibliotheken, schoolbegeleiders, erfgoedpartners) en belangrijke contactpersonen in de regio.

Voor de pilot in maart t/m mei dit jaar is Nienke van den Berg coördinerend contactpersoon voor alle regio's. Zij stemt persoonlijk af met de locaties die meedoen aan de pilot, wanneer en welke scholen en groepen meedoen en wie dit coördineert. Onze ambitie is dat er twee groepen (1 groep 6 en 1 groep 7) deelnemen aan de pilot per locatie. Dit betekent dat alle locaties die meedoen aan de pilot twee keer een bezoek verzorgen. Begin februari neemt Nienke contact op met de contactpersoon van de locatie om hier afspraken over te maken.

De waterlinie locatie geeft zelf inhoud aan de bezoeken, passend bij het eigen unieke verhaal en het inhoudelijk kader (zie onder). Als hier hulp bij nodig is (inhoudelijk, praktisch, foto/filmmateriaal), neem contact op met Nienke.

Na de pilot prikken we een evaluatiemoment met de scholen en de waterlinie locaties. We wisselen ervaringen uit en wat er niet of juist wel goed werkte. Hier passen we het lesmateriaal en de bezoeken op aan. Onze ambitie is om vanaf schooljaar 2024-2025 het lesmateriaal op te leveren en breed te verspreiden.

NB: het is een pilot! Zowel voor de lessen op school als voor de bezoeken op locatie is het een mooie manier om (nieuwe) dingen uit te proberen en om samen te ontdekken wat wel of niet goed werkt.

Praktische informatie bezoeken

Duur: 60 tot 90 minuten

Groep 6 of 7 van het basisonderwijs

Lesdoelen:

- Leerlingen ontdekken de waterlinie met al hun zintuigen.
- Leerlingen ontdekken hoe het leven vroeger was op het fort of slot.
- Leerlingen ontdekken hoe deze plek ons land en de soldaten die er leefden beschermd en welke functie het had binnen het verdedigingswerk Hollandse Waterlinies.
- Zo ontdekken leerlingen het bijzondere en unieke verhaal van deze plek.

Inhoudelijk kader bezoeken

- Start met het ophalen van informatie/voorkennis - link naar lesinhoud les 1 & 2 (beschermen, unieke uitvinding, onderdelen van de waterlinie die verscholen liggen in het landschap)
- Zorg ervoor dat de kinderen na afloop weten hoe de waterlinie werkte op deze plek en in de directe omgeving. In het gebied van de waterlinie waren plekken die niet onder water gezet konden worden, maar wel moesten worden beschermd! Op deze plekken werden militaire versterkingen neergezet (fort, slot, kazemat, batterij). Waarom moest deze plek beschermd worden en wat beschermdde het (belangrijke steden, rijkdommen vroeger en nu)? Gebruik eventueel de foto/plattegrond of kaart uit de geheime tas.
- Deel iets over de bijzondere samenwerking tussen het landschap, het water en de forten: de unieke uitvinding van de waterlinies. Hoe werkte de waterlinie op deze plek? Laat, als het passend is, de woorden inunderen, inundatiekanaal, groepsschuilplaats, sluis, kazemat of batterij terugkomen. Gebruik eventueel de praatplaat (geheime tas).
- Deel iets over de veilige/onveilige zijde van het slot of fort.
- Deel, als het passend is, iets over de verboden kringen.
- Zijn er bijzondere verhalen die uniek zijn bij de locatie? Bijvoorbeeld een verhaal over een persoon, voorwerp, heldhaftige daad of foto die past bij de waterlinie en de locatie? Dan zou het mooi zijn om dit bijzondere verhaal terug te laten komen of als rode draad te gebruiken tijdens de bezoeken.
- Het is mooi om de kinderen een kijkje te geven in het verleden, het heden en de toekomst van het slot of fort. Hoe was het er vroeger? Waar sliepen de soldaten? Wat aten en dronken ze? Waar poepten ze? Gebruik eventueel de praatplaat. Wat gebeurt er nu? Vertel iets over de functie van het slot of fort nu. Over de natuur en cultuur. Wat gebeurt er in de toekomst? Wat zijn toekomstdromen? Wat vinden de kinderen hiervan? Dit is een mooi bruggetje naar UNESCO Werelderfgoed!
- Eindig door terug te kijken op het bezoek. Hoe vonden ze het? Wat heeft indruk gemaakt? Iets wat ze hebben gehoord of gezien? Laat een aantal kinderen hier kort iets over vertellen, alles is goed!
- Vertel tot slot centraal iets over UNESCO Werelderfgoed. *Soms wordt iets zo uniek gevonden dat het wordt toegevoegd aan de UNESCO Werelderfgoedlijst. Werelderfgoed kan een natuurgebied zijn dat nergens anders in de wereld terug te vinden is, een bouwwerk dat door mensen is gemaakt of een combinatie van deze twee. Werelderfgoed is niet per se mooi, maar altijd op een bepaalde manier uniek, van groot belang voor iedereen en onvervangbaar. Als iets UNESCO Werelderfgoed is, moeten we er met z'n allen voor zorgen dat deze bijzondere plekken voor altijd blijven bestaan en dat het bijzondere verhaal doorgegeven wordt aan volgende generaties.* Vertel dat de kinderen kunnen helpen bij het doorgeven van het verhaal over de waterlinie, door hun eigen verhaal over de waterlinie te delen! Hierover te vertellen en het aan anderen te laten zien. Vertel dat ze hiermee aan de slag gaan tijdens de laatste les op school (les 4).
- Gebruik eventueel de gidsen handleiding Hollandse Waterlinies! Deze vind je online via deze link: <https://www.hollandsewaterlinies.nl/nl/ontdek-het-verhaal/speciaal-voor/vrijwilligers>

Geheime tas

Per fort of slot zullen verschillende elementen aan de orde komen die specifiek en bijzonder zijn voor deze plek. Een aantal onderwerpen zijn voor elke locatie van toepassing. Deze onderwerpen willen we graag aan de orde laten komen. Daarom krijgt elke locatie een 'geheime' tas met daarin een aantal voorwerpen, foto's en kaarten om te gebruiken tijdens de bezoeken. Dit is niet verplicht, maar gebruik het ter inspiratie!

Op de tas staat in grote letters: GEHEIM.

Ideeën voor in de tas:

- praatplaat of foto (inundatie)
- praatplaat (leven van een soldaat op het fort/slot)
- kaart Hollandse Waterlinies van boven
- plattegrond van het fort of slot of foto bovenaanzicht
- tinnen beker/sloffen/kruitzakjes (nog keuze in maken)
- eventueel kleine kaartjes voor de kinderen, om aan het einde van de bezoeken op te schrijven wat indruk heeft gemaakt (iets wat ze gehoord of gezien hebben tijdens de bezoeken, daar gaan ze verder mee aan de slag tijdens de laatste les!)
- potje Hollandse Waterlinies

Didactische tips

Maak het persoonlijk

Waarom is deze plek voor jou zo bijzonder? Als je vanuit je eigen enthousiasme iets vertelt, dan voel je dit als luisteraar en maakt dit extra indruk.

Vertel verhalen

De geschiedenis komt tot leven via verhalen! Welk verhaal past bij het fort of slot? Verpak je inhoudelijke boodschap in een boeiend verhaal. Dit kan bijvoorbeeld via storytelling, een manier van vertellen die alle zintuigen prikkelt en goed past bij deze doelgroep. Online kun je hier veel voorbeelden en praktische tips over vinden.

Gebruik voorwerpen, kaarten, foto's

'Echte' voorwerpen, kaarten of foto's zijn een fijne manier om je verhaal te verrijken. Laat de leerlingen de voorwerpen of kaarten eerst zelf eens bekijken. Wat zou het zijn of waarvoor zou het gebruikt worden? Door de leerlingen hier eerst zelf over na te laten denken, maak je hen nieuwsgierig naar het juiste antwoord.

Maak het interactief

Zorg voor voldoende interactie met de leerlingen. Dit maakt dat leerlingen betrokken blijven. Stel vragen en geef ze de tijd om zelf na te denken over wat ze zien en denken. Dit kan met de hele groep, in kleinere groepjes of in tweetallen. Geef de leerlingen de ruimte om 'foute' antwoorden te geven. Complimenteer hen voor hun idee of inbreng. Zo stimuleer je hun nieuwsgierigheid en de durf om alles te vragen!

Voorbeelden interactieve werkvormen

- **Bewegen:** wijs twee plekken aan. Stel een vraag en geef twee mogelijke antwoorden. Welk antwoord is juist? Laat de kinderen naar deze plek lopen en beargumenteren waarom ze voor dit antwoord hebben gekozen. Dit kan ook met stellingen, bijvoorbeeld: de Waterlinie was een slimme uitvinding, ja of nee?
- **Stimuleren van de zintuigen en fantasie:** doe even je ogen dicht ... wat hoor je op deze plek? Wat valt je op? Wat ruik je als je hier in het fort staat? Waar doet je dat aan denken?
- **Denken, delen en uitwisselen:** stel de kinderen een vraag en geef ze genoeg tijd om erover na te denken. Laat de kinderen hun antwoord of oplossing in tweetallen of kleine groepjes bespreken en

eventueel bijstellen. Vraag een groepje antwoord te geven. Zo moet iedereen meedoen en denken! Bijvoorbeeld, stel dat jij hier soldaat was, een vleermuis was, eigenaar van het fort was. Wat zou je missen? Wat vind je belangrijk? Wat zou je denken? Wat zou je ermee willen?

- **Dobbelen:** maak een dobbelsteen met wie/wat/waar/wanneer/hoe en waarom erop. Laat de kinderen dobbelen en elkaar vragen stellen over de waterlinie m.b.v. het eerste woord op de dobbelsteen. Bv: wat is een fort? Waar kwam de vijand vandaan? Hoe werd de vijand tegengehouden?
- **Drama en theater:** laat de kinderen viertallen vormen. Ieder viertal moet een begrip gaan uitbeelden, bijvoorbeeld buskruit of morsecode. De manier waarop kinderen kunnen uitbeelden staat vrij: mime, zang, rollenspel, enzovoort. De andere kinderen raden wat de groep uitbeeldt.
- **Badges:** geef elk kind een badge of stuk papier met daarop bijvoorbeeld een of meer letters, jaartallen, oorzaken of gevolgen. Daarna geef je de groep een opdracht om een bepaald woord te vormen of in een bepaalde volgorde te gaan staan.